

סיום מסכת כתובות

1. **על מסכת כתובות (ק"יב דפים), השנייה בסדר נשים, אחרי מסכת יבמות.**
  - א. **שם המסכת: כתובות** נגזר מהמילה "כתובה", מלשון "כתב", על משקל "סגולה". הכתובה היא השטר/החווה הכתוב היחיד שכל אדם נזקק לו, עד כי חז"ל קבעו שכל המקיים קשרי אישות ללא כתובה, הקשר הוא בגדר זנות.
  - ב. **מיקום המסכת:** אף שמסכת כתובות עוסקת בעיקר דיני חיי המשפחה דווקא מסכת יבמות היא הראשונה בסדר נשים ולא כתובות (או קידושין). בין הטעמים לכך: מסכת יבמות עוסקת בדין יבום שהיא מצות חובה על היבם (רמב"ם), שהיא גם נישואין. בעוד, בשאר קשרי נישואין אינם בגדר מצות חובה; אגב הדיון בדיני יבום וחליצה והבנתם ביבמות, נידונים בה גם עיקר דיני איסורי נישואין ופסולי חיתון, על המגוון הרחב שלהם, מדאורייתא ומדרבנן, שכולם קודמים לקידושין ורגילים שנדונים בהרחבה במסכתות כתובות וקידושין (הרא"ש); מסכת יבמות, הפותחת במות אח בלא בנים, באה כהמשך ישיר למסכת מועד קטן, האחרונה בסדר מועד, העוסקת בדיני אבלות.
  - ג. **יחוד המסכת:** במסכת כתובות נדונים רוב הנושאים שבין איש לאשתו, במכלול הרחב שלהם, החל מקשר הנישואין הקדוש (ומכאן השם קידושין), החובות הדדיים, מוסכמים ומוכתבים ב"כתובה" ובלעדיה - ממוניים - עיקר כתובה, מאתיים זוז לבתולה ומנה לאלמנה, תוספת כתובה, יחסי אישות, כיבוד הדדי ועוד, דרכי סיום קשר הנישואין, הפרת קשר הנישואין והענישה עקב כך (בידי אדם ובידי שמיים). בשל ריבוי הנושאים היא מכונה "ש"ס קטן".
  - ד. **יחוד הכתובה:** לכתובה מבנה של חוזה אחיד המסדיר את קשר הנישואין. היא כוללת, מחד, תנאים הנקבעים בהסכמה ומאידך, מערכת תנאים קבועה, חלקם מהתורה (שאר, כסות ועונה) וחלקם מדרבנן (ממון...). היא התגבשה במהלך תקופות שונות. יש תנאים שניתן להתנות עליהם ויש שלא ניתן (קוגנטיים), ויש המחייבים גם אם לא נכתבו.
2. **תוכן המסכת:** המסכת דנה בין היתר ב:
    - ה. **הנושאים המרכזיים:** 1. דיני בתולה: הגדרתה בקשר לנישואין (למי רשאית להינשא, מתי, מה שווי כתובתה...), בקשר לאונס, לפיתוי ולהוצאת שם רע (גיל, ביחס לבעל, לאב) ועוד. 2. דיני כתובה: סכום מינימום (עיקר) ותוספת, תנאים מחייבים ותנאים מוסכמים, מעמד האב והבעל לגבי האשה/הבת וחובותיהם ההדדיות. 3. נכסי האשה: נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל (סעיף יז להלן) ופירותיהם, מתנות או ירושה לפני ואחרי הנישואין, אופן תשלום הכתובה ועוד.
    - ו. **נישואי בתולה ואלמנה:** ימי נישואין בשבוע וטעמים, טענות ונאמנות של הבעל והאשה לקיום בתולין או העדרם, העילות לקביעת מעמדה כבתולה או לא, והנגזר מכך להמשך הנישואין וזכויות האשה. טענות של גרושה, אלמנה או שבויה על היותה בתולה בעת הנישואין מול טענות נוגדות של הבעל. דיון בכלל המשפטי הפה שאסור הוא הפה שהתיר, באשה כזו בפרט, ובעדות אדם שכרגיל עדותו פסולה (קרוב, שבויו ועוד) בכלל.
    - ז. **אונס, פיתוי ומוציא שם רע:** הגדרתם, דיני כל אחד ביחס לאשה האנוסה, למפותה או שהוצא לה שם רע (חובת נישואין, איסור גירושין, עונשי גוף וממון), זכויות ההדדיות ביחס לאב והבת, לבעל ואשתו בכלל, ובמצבים אלו בפרט.
    - ח. **הכתובה:** מהותה (ממונית והלכתית) תוכנה, החיוב בה, תוקפה, צורתה, כתיבתה, סכומיה, עדי חתימה, תנאיה מהתורה ומדרבנן (כולל לא כתובים), הניתנים ושלא ניתנים לשינוי (בהסכמה או בלי), מימושה (לגבי סכום הכתובה, נכסי האשה (מילוג וצאן ברזל), אחריות הבעל והשימוש בהם (לבתולה, גרושה, אלמנה). ביטול כתובה, כולה או חלקה, בשל נדרים, ביטול נישואין, טעות, הטעייה ועוד. זכויות אלמנה בכתובה והתנאים למימושה על ידה.
  3. **מנושאי המסכת** במסכת נדונו, בין היתר, הנושאים הבאים:
    - ט. **ימי נישואין:** בתולה ביום ד כדי שהבעל, אם צריך, יוכל לפנות מיד לבית הדין (בטענת בתולים) טרם שתתקרב דעתו. לא ביום א, משום תקנת בנות ישראל, שיהיו לאיש 3 ימי הכנה לחתונה. אלמנה ביום ה', כדי לשמוח עמה ג' ימים - חמישי, ששי ושבט. אם ביי"ד יושבים בכל יום (כבימינו) אפשר להינשא בכל יום, פרט ליום א' ויום ו', מחשש לחילול שבת מפני צורכי הסעודה. שאר הימים מותרים לנישואין ובלבד שיטרח לצרכי הסעודה ג' ימים קודם לכן (רמב"ם).
    - י. **חזקת / טענת בתולים:** כל אשה לא נשואה (גם מוכת עץ) בחזקת בתולה, כך גם, גירות, משוחררת מעבדות ופדוית שבי, בגיל פחות משלוש שנים. נטל ההוכחה לטענת העדר הבתולים (בטענת מוכת עץ...) הוא על האישה.
    - יא. **הפה שאסור הוא הפה שהתיר: כלל הילכתי** - אדם המעיד על עובדה, ביחס לעצמו או לאחר, ומוסיף עוד פרטים שיש בהם להגביל או לבטל את המשמעות ההלכתית של העובדה (אשת איש הייתי וגרושה אני, שדה זו של אביך היתה וקניתי אותה ממנו, העדנו א אבל אנוסים היינו להעיד כך...), אזי ככל שמאמינים לחלק הראשון (לעובדה), כל העדות מתקבלת בשלמותה. ובלבד ש- # העובדה ידועה רק מפי המעיד ולא ממקור אחר. # אין בעובדה הפללה עצמית (גנבתי, גזלתי, רצחתי...), כי אין אדם משים עצמו רשע.
    - יב. **כשרות של עדות פגומה:** למרות הכלל "על פי שניים עדים (כשרים) יקום דברי", במצבים מסוימים מתקבלת גם עדות פגומה (עדות של עד אחד, עדות קרוב, עדות אשה על גירושין/מוות, עדות בגיר על שראה בקטנותו...).
    - יג. **אונס ופיתוי:** האונס אשה פנויה (שאינה אסורה עליו מסיבה אחרת, כאחות אשתו, בתו וכו') משלם קנס, בושת, פגם וצער וחייב לשאתה, גם אם היא בעלת מום (אם אביה/היא רוצה בכך), ואינו יכול לגרשה שלא לרצונה. מפתה צריך לשאת האשה או לשלם מוהר. בפיתוי אין תשלום קנס שכן הדבר נעשה בהסכמתה. אם האשה אסורה עליו מדין לאו (גרושה לכהן...) או עשה (בעולה לכהן גדול), אינו יכול/רשאי לשאתה אך הוא חייב בקנס. אם היא אסורה לו בעבירה שיש בה מיתת בי"ד (אשת איש...) אין קנס (קיים ליה בדרבה מינה), אבל אם עונשו מלקות, הוא לוקה ומשלם הקנס.
    - יד. **זכויות האב וחובותיו** בבת עד גיל בגרות או עד נישואיה: זכויות - לקדשה, לקבל גיטה, קנסה (באונס, פיתוי, שם רע) ותשלומים (בושת, פגם, ריפוי, שבת), רשאי להפר נדריה (ללא הורשה). חובות - לזון את ילדיו עד גיל 6 (קטני קטנים), לאחר מכן ביי"ד לוחצים אותו לזון הילדים עד בגרות ואם היה אמיד בית דין כופין אותו לזון אותם ואף מוציאים ממנו זונים אותם. הוא חייב בנדוניית הבת (גם במותו).

טו. **זכויות הבעל וחובותיו** (בנשואה/ארוסה): **זכויות** – להפר נדריה (בארוסה ביחד עם האב, ורק נדרים הפוגעים בחיים המשותפים), **במעשי ידה, במציאתה, בחלק מתשלומי הפיצוי ובפירות נכסיה. חובות** – חייב ב-**שְׂאֵרָה** (לזון אותה), **כסותה ועונתה** (אישות, בהתאם למקצועו), **ריפוי, פדיון משבי, קבורה, ב-מזור** בביתו ולהתפרנס מנכסיו באלמנותה (עד שתממש הכתובה או תינשא). כך גם בנותיו ממנה (עד נישואין או בגרות, "**כתובת בנן נוקבן**"). בנוי מאשה זו יורשים כתובת אמם (**כתובת בנין זכרין**) מעבר לחלקם בירושה. מנגד, **האשה חייבת ב-מלאכות הבית** – אוכל, טיפול בילדים, לסייע בפרנסה ועוד. אבל יכולה לומר "**איני ניזונת ואיני עושה**". ואם הכניסה נדוניה, רכוש, עבדים, כסף... רשאית היא להיפתר ממלאכות שונות ובלבד **שלא תהיה בטלה לגמרי** (למניעת חטא).

טז. **עילות לפגיעה בנישואין: נדרים** – נישואין שהיו בתנאי מפורש שאין עליהם נדרים (הפוגעים בחיי הנישואין) והתברר שהיו כאלה מלפני הנישואין, **הקידושין בטלים ואין כתובה**. נדרים במהלך הנישואין, **נדרי הבעל המונעים** מהאשה **זכות** (תשמיש, מזונות או פגיעה בדרכי החיים הרגילים) ביי"ד יכולים **לחייב הבעל לגרשה. התנהגות**, כיוון שהנישואין הם "**כדת משה וישראל**", **פגיעה בצניעות** האשה (מרצונה או בכפיית הבעל) או בענייני איסור ביחס לחיים המשותפים, מהווה עילה לגרש האשה ללא גט. **מומים** – מום אסטטי ניכר באשה, מצדיק ביטול הנישואין או עילה לגירושין. מום גדול באיש, מצדיק לכפות גט על האיש, אם האשה רוצה בכך. **הפרת העונה**, היא עילה לגירושין. אשה **מורדת**, יוצאת ללא כתובה. בעל **מורד**, חייב לגרש עם כתובה.

יז. **נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל: נכסי מלוג** – נכסים שהאישה מכניסה לבעלה מבית אביה **ולא נרשמים בכתובה**. גוף הנכסים הוא **רכוש האישה** אך הבעל נהנה מפירותיהם ואינו חייב באחריותם. בגירושין או במות הבעל הם חוזרים לאשה כמות שהם. **נכסי צאן ברזל** – נכסים שהאישה מכניסה לבעלה מבית אביה **ונרשמים בכתובה**. אלו הופכים לרכוש הבעל והוא חייב באחריותם. בגירושין או במות הבעל הם חוזרים לאישה **בערכם המקורי** כבעת הנישואים.

4. הפרק האחרון – שני דייני גזירות:

יח. רוב הפרק עוסק **במעלותיה של ארץ ישראל**. כגון, **לעולם ידור אדם בארץ ישראל** אפילו בעיר שרובה נוכרים ולא בחו"ל אפילו בעיר שרובה ישראל. **כל הדר בא"י שרוי בלא עוון... עתידה א"י שתוציא גלוסקאות** וכלי מילת... **עתידה חיטה שתהא כשתי כליות** של שור הגדול. **ארץ ישראל – ארץ זבת חלב ודבש** שפירותיה שמנים מחלב ומתוקים מדבש ועוד ועוד. בנוסף, הפרק עוסק **במזונות אשה** הטוענת שבעלה הלך למדינת ולא השאיר לה מזונות ומבקשת מזונות ביי"ד. דיון בדרכים שבית דין יכול לבדוק ולוודא אמיתות טענתה. בדין אדם שפרנס אשה בהעדר בעלה ובשובו המפרנס תובע מהבעל לשלם הוצאותיו. בתנאים בהם יכול בן זוג לכפות על הצד השני להעתיק מקום מגורים והנובע מכך. בסוג המטבע שעל הבעל לפרוע הכתובה, אם זה לא צוין בכתובה. בדין זכות וקדימות בירושה שאין בה די כדי לשלם הכתובה ולפרנס הבנות והבנים גם יחד, לפרוע חובות ועוד. האם ובאלו תנאים יכול חתן לעכב נישואין, כאשר חותנו הבטיח לו נדוניה ואינו מקיים? – "**הפוסק מעות לחתנו ופושט לו את הרגלי**".

5. **המשנה האחרונה**: דנה בכלל **הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין**, כנ"ל לגבי ירושלים. ובשאלה כיצד משולמת כתובה של מי שנישא בחו"ל והתגרש בארץ וההיפך.

6. **קטע הסיום**: החל מ-**רבי חייא בר גמדה** – דוגמה למעלות א"י.

שני דייני	פרק שלושה עשר	כתובות	קיב ע"ב
רבי חייא בר גמדה	מִיִּגְנֵדְרָה בְּעֶפְרָה, שְׁנֵאָמַר "כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבָנֶיהָ וְאֶת עֶפְרָה יִחְוֹנְנוּ."		
אמר רבי ירמיה בר אבהו	דור שֶׁבֶן דָּוִד בָּא – קְטִיגְרִיָּא בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים. כִּי אֲמַרְתִּיהָ קָמִיהָ דְשְׁמוּאֵל אָמַר: צִירוּף אַחַר צִירוּף, שְׁנֵאָמַר "וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירֶיהָ וְשָׂבָה וְהִיָּתָה לְבָעֵר". תַּנְי רַב יוֹסֵף: בְּזוּזֵי וּבְזוּזֵי דְבְּזוּזֵי. אָמַר רַב חֵיָא בְּרַ אֲשֵׁי אָמַר רַב: עֲתִידִין כָּל אֵילָנֵי סָרְק שְׁבָאָרְץ יִשְׂרָאֵל שְׂיִטְעֻנוּ פִּירוּת, שְׁנֵאָמַר "כִּי עֵץ נִשְׂא פִּרְיוֹ תֵאָנָה וְגַפְּנָן נְתַנּוּ חֵילָם".		

הדרן עלך שני דייני גזירות וסליקא לה מסכת כתובות

7. הערות סיום:

ט. **מיגנדר בעפרה** – התגלגל בעפרה או (כבימינו) **התגנדר** (התקסט) בעפרה. וזהו "**רצו את אבניה ואת עפרה יחוננו**" – חיבבו את הארץ עצמה כולל אבניה ועפרה.

כ. דור שבן דוד בא **קטגוריא** – לימוד חובה **בעלילות על תלמידי חכמים** על ידי **האומות מתוך שנאה יתרה** להם.

כא. **צרוף אחר צרוף**: הקטגוריא באה **בצרוף אחר צרוף** של **גזירות אחר גזירות** עד שגם ה- 1/10 שנותרה מהעם, תהיה לבער, וזאת כדי לצרוף ולנקות אותם מכל זוהמה לקראת בוא המשיח (פני"י). פרוש אחר, קטגוריא, בתלמידי חכמים – לקראת ימות המשיח **תרבה השנאה בין תלמידי חכמים עצמם** (עץ יוסף).

כב. **בזוזי ובזוזי דבזוזי**: בימות המשיח יבואו שודדים, על השודדים הראשונים ששדדו את ישראל, וישדדו שוב את ישראל (ערוך).

כג. **עתידיים כל אילני סרק: פסוק זה בא כאן**, אף שמקומו היה קודם לכן כאשר דיבר בשבחי עצי ארץ ישראל ופירותיה, **כדי לסיים המסכת בדבר טוב** (תוספות). או בגלל **שהוא קשור לסוף הפסוק הקודם**: (ישעיהו ו, יג) **ועוד בה עשרלה ושבה והיתה לבער פאלה וכאלון**... שגם הם **אילני סרק שעתידים ליתן פרי**, שכן מלכתחילה כל האילנות נתנו פרי עד חטא האדמה וזה יהיה תיקונם (מדרש) וזהו כי **עץ נשא פרי, תאנה וגפן נתנו חילם** (פני"י).